

Resim 19. Belgrat Kalesi'nin İstanbul kapısı anahtarı.

TİRE MÜZESİNDE BULUNAN 147 ENV. NO.LU BİZANS SÜTUN BAŞLIĞI

Mükerrem (USMAN) ANABOLU

İznik Müzesi'nde bulunan 670 env. no.lu sütun başlığı¹. Afyonkarahisar Müzesi'nde bulunan ayak (paye) başlığı². İznik'ten alınıp Bursa Müzesi'ne götürülmüş olan 280 env. no.lu sütun başlığı³. Eğridir'deki Dündar Bey Camii'nde ikinci defa kullanılmış olan sütun başlıkları⁴ ile Tire Müzesi'ndeki 147 env. no.lu sütun başlığı⁵, köşelerinde, plastik bir şekilde yapılmış olup ileriye doğru çıkan birer kuş (büyük bir olasılıkla kartal) ve yan yüzeylerinde kuşlara ait olan kanatlarla bezenmişlerdir.

İznik ve Afyonkarahisar müzelerindeki başlıklardaki kuş kanatları, arkalarından birbirlerine değerler, aralarında başka bir motif yoktur. Sadece Afyonkarahisar'daki ayak (paye) başlığında, kuşların başlarının hizasında, bir saç örgüsü (guilloche) motifi yer alır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan 2810 env. no.lu başlıkla Dündar Bey Camiinin başlıkları, kanatlar arasındaki boşluklarda, stilize edilmiş bitkisel motifleri içerirler. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki

1 M. Keşoğlu, İznik Müzesinde Bazı Bizans Başlıkları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı, c. V (1972-1973), s. 282 ve s. 287, res. 3.

2 American Journal of Archeology, c. LXXV (1971), lev. 44, res. 34.

3 M. Keşoğlu, sözü edilen makale, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı, c. v (1972-1973), s. 282 ve s. 287, res. 4.

4 G. Öney, Anadolu Selçuk Mimarisinde Antik Devir Malzemesi, Anadolu (Anatolia), c. XII (1968), s. 20, lev. XI, res. 7 b-7 c.

5 Tire'deki Aydınogulları Caddesinde, Santral Garaj'ın inşası sırasında bulunmuş olup yayınlanmamıştır. Tarafımdan hazırlanmakta olan Tire Müzesi Kataloğu'nda yer alacaktır. Mermerden olup 0,34 m. yüksekliğindedir. Genişliği 0,46, derinliği ise 0,39 m. dir.

başlıktaki bitkisel motifler, kalp biçimindeki madalyonları oluştururlar. Bunun içerisinde, beş dilimli bir palmet motifi göze çarpar⁶.

Bunlar, oldukça büyük bir özenle yapılmış başlıklar olup M.S. VI. yüzyıl ve daha sonrasına tarihlendirilebilirler. Bursa Müzesi'ndeki sütun başlığının yapımında, matkaptan yararlanılmıştır. Kendi başına birer madalyonu oluşturan bitkisel motiflere, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki 924 env. no.lu başlığın yan yüzeylerinde de rastlanır. Bu sonuncusu, G. Mendel tarafından M.S. VI. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁷.

Tire Müzesi'nde bulunan 147 env. no.lu sütun başlığı, bu tipin daha da ilginç olanıdır. Bunda, kuş kanatlarının aralarındaki boşluklar, çok şematik bir şekilde işlenmiş olan erkek başlarıyla doldurulmuşlardır. Köşelerdeki kuş figürleri de, çok şematik bir şekilde işlenmişlerdir (Res. 1-2). İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde, bu başlığa çok benzeyen bir sütun başlığı (4722 env. no.lu başlık) vardır. Fatih'in Kumrulumescid semtinde bulunmuş olan bu mimarlık parçasında başları kırık ve noksan olan kuşların gövdelerini kaplayan tüyleri gösterilmemiş, sadece kanatlarının tüyleri gösterilmiştir⁸ (Res. 3).

M.S. IV. ve V. yüzyıllardan itibaren, Bizans mimarlığında, hayvan figürlerine de yer veren kompozit sütun başlıkları, meydana çıkmaya başlamışlardır. Avrupa'daki Roman mimarlık yapıtlarında da, hayvan ve insan figürlü başlıklar vardır. Lâkin Anadolu'daki Bizans başlıkları, daha ziyade Geç Roma sanatından devralınmış olan başlıklardır. M. Keşoğlu'nun söylediği gibi E. Kitzinger, bu başlıkların kökeninin Mısır olduğunu var sayar⁹. 21.II.1980.

6 J. Ebersolt, Mission Archéologique de Constantinople, no. 1, lev. XXIII res. 1.

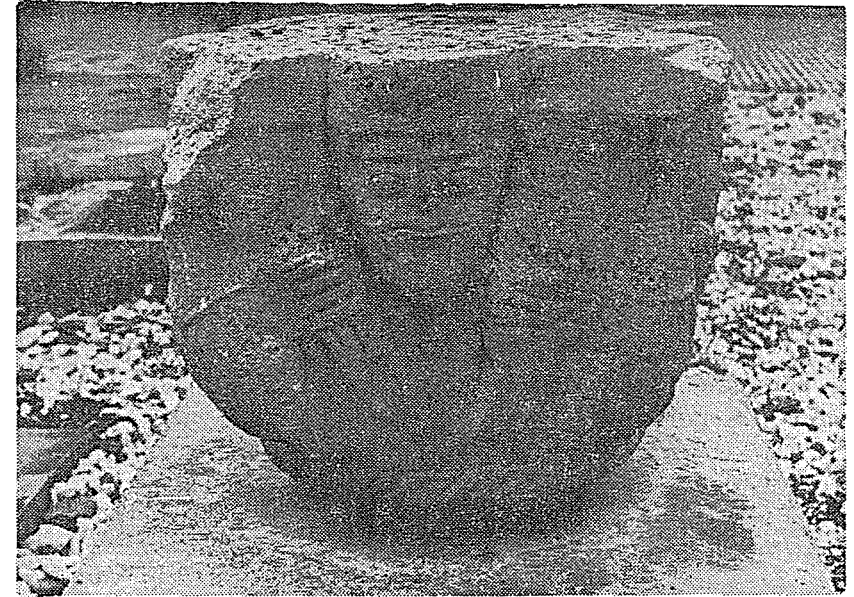
7 G. Mendel, Catalogue des Sculptures Grécques, Romaines et Byzantines, c. II, s. 551, no. 751 (924).

8 N. Fırath, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Seçme Bizans Eserleri Rehberi, s. 40, lev. X, res. 21.

9 E. Kitzinger, List of Early Byzantine Animal and Birds Capitals, Dumbarton Oaks Papers, c. III (1946), s. 61-62.

Resim 1. Tire Müzesi'ndeki 147 env. no.lu sütun başlığı.

Resim 2. Tire Müzesi'ndeki 147 env. no.lu sütun başlığı.

Resim 3. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki 4722 env. no.lu sütun başlığı.

BİZANS VE OSMANLI DEVRİNDE MADENLER*

Sümer ATASOY

Tarihte pekçok devlet ekonomik zenginlik ve kuvvetini, madenlere verdiği önem sayesinde sağlamıştır. Anadolu'da kurulan devletlerin en güçlüsünden biri olan Hitit Devleti buna en iyi örnek teşkil eder. Batı Roma İmparatorluğunun çöküşü, batıda madenlerin kaybedilmesinden, Doğu Roma İmparatorluğunun devam etmesi ise madenlerin elde tutulmasından ileri gelmiştir. XIV. yüzyılda Bizanslıların Balkanlarda büyük bir kuvvet ve zenginliğe kavuşması, onların Balkan madenlerini iyi değerlendirmesindedir. Osmanlı Devleti de Anadolu ve Balkanlarda elde ettiği madenleri uzun zaman değişiklik yapılmıyarak çalıştırmıştır.

Bizans ve Osmanlı devrinde Anadolu ile Balkanlardaki madencilik hakkında bilgilerimiz azdır. Elimizdeki bilgileri Bizans, İran, Türk ve Latin kaynaklarından öğrenmekteyiz.

ANADOLU

Anadolu madenleri konusunda en çok bilgi veren klasik yazarlardan Strabon'dur. M.S. I. yüzyılda yazmış olan Strabon, Anadolu'daki madencilik bölgelerinin varlığını kayıt etmekte büyük bir dikkat göstermiştir. Strabon'un yazdığına göre Trabzon'un güneydoğusundan oldukça uzakta Kaballa yakınında Syspirtis'te altın madenleri mevcuttu¹. Aynı zamanda Trabzon'un batısındaki Pharnaki (Giresun) de demir madeni², Trabzon'un güneybatısındaki Cabira (Niksar)'da³ ve Sinop'un güneyindeki Sandarakurgium dağında madenler vardı⁴. Strabon, Kıbrıs'taki bakır madenlerinden de söz et-

* Daha fazla bilgi için bak; S. Vryonis, The Question of the Byzantine mines, Speculum XXXVII/1 (1962), 1-17.

1 Strabo, Geography, ed. H.L. Jones, V (1928), 328.

2 Strabo, a.e., 400.

3 Strabo, a.e., 428.

4 Strabo, a.e., 450.